

Simon József

Explicationes explicationum

Simon József

Explicationes explicationum

FILOZÓFIA, IRODALOM ÉS EGZEGETIKA

ENYEDI GYÖRGY ÉLETMŰVÉBEN

A könyv a Magyar Tudományos Akadémia
támogatásával készült

A kutatás a TÁMOP 4.2.4.A/2-11-1-2012-0001 azonosító számú
*Nemzeti Kiválóság Program – Hazai hallgatói, illetve kutatói személyi támogatást
biztosító rendszer kidolgozása és működtetése konvergencia program*
című kiemelt projekt keretében zajlott. A projekt az Európai Unió
támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg

© Simon József, 2016

© Typotex, Budapest, 2016

Engedély nélkül semmilyen formában nem másolható!

ISBN 978 963 279 865 3

Témakör: magyar filozófiatörténet, radikális protestantizmus

Kedves Olvasó!

Köszönjük, hogy kínálatunkból választott olvasnivalót!

Újabb kiadványainkról, akcióinkról a www.typotex.hu

és a facebook.com/typotexkiado oldalakon értesülhet

Kiadja a Typotex Elektronikus Kiadó Kft.

Felelős vezető: Votisky Zsuzsa

Főszerkesztő: Horváth Balázs

Tördelte: Leiszter Attila

A borítót Enyedi György: *Examen concionis* (1594) című autográf
kéziratának 104. lapja felhasználásával készítette: Szalay Éva

Nyomás: Séd Nyomda Kft.

Felelős vezető: Katona Szilvia

TARTALOM

ELŐSZÓ	7
A leggyakrabban hivatkozott források	9
I. BEVEZETÉS	
I.a. Életrajzi vázlat és az 1590-es évek művei	11
I.b. Az egzegetikai probléma: <i>sensus historicus/literalis</i> vs. <i>mysticus/spiritualis</i>	15
II. FILOZÓFIAI TÉMÁK	
II.a. Intelligibilis test (<i>corpus intelligibile</i>)	25
II.b. Egyenlőség (<i>aequalitas</i>)	30
EXKURZUS 1) Zabarella, Averroes, Algazel	36
II.c. Hasonlóság (<i>similitudo</i>)	40
II.d. A részek problémái	46
II.d.i. A részek különbsége (<i>differentia partium</i>)	46
II.d.ii. Az összetett létező (<i>compositum</i>)	50
II.d.iii. Teljesség (<i>plenitudo</i>)	53
II.d.iv. A részek elsődlegessége (<i>prioritas partium</i>)	68
II.d.v. Viszony és egyidejűség (<i>relatio – simultaneitas</i>)	70
II.d.vi. Időbeli részek (<i>successio</i>)	79
II.e. Név – nyelvfilozófiai problémák (<i>nomen</i>)	82
II.f. Kauzalitás (<i>causa</i>)	92
EXKURZUS 2) A regressus-módszer	97
II.g. Ismeret (<i>cognitio</i>)	102
II.g.i. Kétely, természetes értelem, kinyilatkoztatott igazság (<i>dubitatio, ductum naturae, veritas patefacta</i>)	102
II.g.ii. EXKURZUS 3) A Sozzini-féle antropológia alternatívája – a János-evangélium prológusa	121
II.g.iii. Szillogizmus, enunciatív kijelentés, explikáció	129
II.h. Természetfilozófia – Francisco Vallés az <i>Explicationes</i> ben (<i>philosophia naturalis</i>)	136
III. IRODALMI TÉMÁK	
Bevezetés	148
III.a. Technikai hivatkozások	150
III.a.i. Gal. 4:4 (ἐξαποστέλλειν)	150
III.a.ii. Ján. 1:14 (μονογενής)	154
III.a.iii. Phil. 2:5-6 (ἰσόθεος)	158
III.a.iv. Aiszhülosz, Szophoklész és szkholion-tradíció	161

III.b. Tartalmi hivatkozások	172
III.b.i. Plutarkhosz – ὅρα γάρ οἱ αἱ Ἰουδαῖοι καὶ Σύροι περὶ θεῶν φρονοῦσιν	172
III.b.ii. Plutarkhosz – μύθων γάρ ἄλλis.	178
III.b.iii. Plutarkhosz – τὸ ὄν	181
III.b.iv. Krisztus, Suetonius, Arisztotelész	187
III.b.v. ἄρπαγμα – Héliodorosz zsákmánya	193
III.b.vi. καὶ μεγάλους τοὺς Θεοὺς ἐπικαλεῖσθαι – <i>a nonadorantiasta Héliodorosz?</i>	206
EXKURZUS 4) Történeti megjegyzések a <i>Phil.</i> 2:6 és Héliodorosz <i>Aithiopikájának</i> párhuzamához	212
 IV. A FILOZÓFIA STÁTUSZA AZ ERDÉLYI ANTITRINITARIZMUS TRADÍCIÓJÁBAN	230
IV.a. A korai erdélyi antitrinitarizmus filozófia-képe	232
IV.b. Jacobus Palaeologus: Skolasztikus hitvita (Olcóna–Kolozsvár–Krakkó, ca. 1572–1575)	240
IV.c. Christian Francken: a pawlikoviczei disputa Fausto Sozzinivel (1584)	248
IV.d. Toroczka Előszava az <i>Explicationes</i>hez és Enyedi EXKURZUS 5) Enyedi platonizmus-képe	255 263
 V. RECEPCIÓ: JAKOB MARTINI: <i>DE TRIBUS ELOHIM</i> (WITTENBERG, 1614)	
V.a. Bevezetés	267
V.b. Az istennevek szemantikája	271
V.c. A „régiek transzcendentálfilozófiája” (<i>Transzendentalphilosophie der Alten</i>)	279
V.d. Az egzegetika kérdésének metafizikai perspektívája	293
V.e. Kitekintés	299
 VI. A MAGYAR FORDÍTÁS: AZ Ó ES VY TESTAMENTVM-BELI HELYEKNEK, MELLYEKBŐL AZ HÁROMSAGRÓL VALÓ TUDOMÁNT SZOKTÁK ÁLLATNI, MAGYARAZATTYOK. 1619, 1620	304
VI.a. Enyedi antik irodalmi utalásainak fordítása	306
VI.b. Az Ézsaiás-helyek problémája	321
 VII. ÖSSZEFOGLALÁS (SERVET, DÁVID, ENYEDI)	330
 APPENDIX: a Szilvási-polémia kézirata	340
 <i>Névmutató</i>	347
<i>Bibliai helyek mutatója</i>	355
<i>Bibliográfia</i>	357

ELŐSZÓ

Jelen tanulmány elkészítését már kezdetekor a magyar kora újkori eszmetörténet iránti érdeklődés motiválta, mely motiváció az egyes fejezetek kidolgozása során egyre explicitebbé és egyre differenciáltabbá vált. Enyedi György 1590-es évekbeli műveinek elemzését így csak egy interdiszciplináris vállalkozás keretein belül lehetett elvégezni. Abban a szerencsés helyzetben voltam értelmezéseim kivitelezésekor, hogy szakmai és személyes szempontból is kiemelkedő társakra lelhettem, akik a saját kompetenciáimat részben vagy egészben meghaladó kérdések tárgyalása során építő kritikával vagy megerősítő támogatással segítették munkámat a klasszika-filológia, a különböző modern filológiák, a radikális protestantizmus teológia-története, a kora újkori európai filozófiatörténet, a 20. század elejének német vagy a 16. század végének magyar szellemi miliője témáit illetően.

Munkám *sine qua non*jaként a Balázs Mihállyal immár másfél évtizede folytatott eszmecsereimet kell említenem, és első helyen őt illeti köszönet azért, hogy tanulmányom akár csak a jelenlegi formában is publikálhatóvá vált. A kézírathoz fűzött megjegyzéseiért Szörényi László felé kell hálámat kifejeznem. A Werner Jaeger körüli eszmetörténeti kontextus problémáit illetően Czeglédi Andrásról tanultam sokat. A latin idézetek fordítása során Kasza Péter és Nagyillés János, a görög idézetek esetében Petneházi Gábor, a francia források vonatkozásában Balázs Péter nyújtottak elengedhetetlen segítséget. Jóllehet Enyedi prédikációi nem képezik fejtegetéseim tárgyát szoros értelemben, mégis a tágabb eszmetörténeti környezet háttértudását Káldos János és Lovas Borbála biztosították azáltal, hogy ez irányú kutatásaik eredményeit folyamatosan rendelkezésemre bocsátották. Boros Gábornak és Perecz Lászlónak munkám adminisztratív támogatásán kívül a korai újkor filozófiatörténete, illetve a magyar filozófiatörténet iránti érdeklődésem fenntartásáért tartozom köszönettel.

Nem hagyhatom ki köszönetnyilvánításomból azokat az intézményeket sem, melyek lehetőséget biztosítottak számomra a kutatás eredményeinek és problémáinak szélesebb körű ismertetésére: a Szegedi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának Filozófia Tanszékét és Magyar Irodalom Tanszékét, illetve a Magyar Tudományos Akadémia Irodalomtudományi Intézetét. Enyedi műveinek elemzése olykor külföldi könyvtárakban végzett munkát igényelt, e szempontból Martin Mulsowt (Forschungszentrum Gotha), Jill Beplert (Herzog August Bibliothek, Wolfenbüttel) és Wilhelm Schmidt-Biggemannt (Institut für Philosophie, Freie Universität Berlin) illeti köszönet, amiért munkámat érdemesnek találták arra, hogy azt németországi kutatóintézetekben is folytathassam. Egyes részfejezetek publikációi esetében Balázs Mihályon kívül Kovács Sándor (Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet, *Keresztény Magvető*), Csörsz Rumen István (*Irodalomtörténeti Közlemények*) és Zászkaliczki Márton (*Obeliscus*) támogatását élvezhettem.

A tanulmány létrejöttéhez szükséges szakmai és egzisztenciális függetlenséget a *Nemzeti Kiválóság Program* keretén belül elnyert Magyar Zoltán posztdoktori ösztöndíjnak köszönhettem. Végül, jelen kötetet számukra ajánlva feleségemnek és gyermekeimnek tartozom köszönettel, hogy a munkámhoz elengedhetetlen nyugalom és az éppoly elengedhetetlen szellemi frissesség légkörét biztosították számomra.

Szeged, 2015. november 22.

Simon József

A leggyakrabban hivatkozott források

KÉZIRAT

*Defensio, Examen*¹

Enyedi György ún. első vitairata Szilvási János ellen 1593–1594-ből. Bibliotheca Filialei Cluj a Academiei Republici Romane, Anexa III. Sign.: Nr. 474.

NYOMTATVÁNY

*Explicationes*²

Enyedi György: *Explicationes Locorum Veteris et Novi Testamenti*. ¹Kolozsvár 1598. ²Gröningen 1670.

Magyarazattyok

Enyedi, György: *Az Ó es Vy Testamentvm-beli helyeknek, mellyekből az Háromsagról való tudománt szokták állatni, Magyarazattyok. [...] Toroczkaai Mátetől [...] Magyar nyelvre fordittatott. 1620.*

¹ A kéziratok szövegét saját átirásomban közlöm, ezen alapulnak a tanulmányban olvasható idézet-fordítások. A latin szövegben elhanyagolható mennyiségben felbukkanó *lapsi calamit* értelemszerűen javítottam, így egy helyen a bibliai hivatkozás helymegjelölését is. A magyar fordításokban néhol a latintól eltérően emeltem ki bizonyos kifejezéseket dőlt betűvel: ezen kiemelések tőlem származnak, és a tanulmány célját szolgálják.

² Az *Explicationes* szövegét saját fordításomban közlöm, a Toroczkaai-féle fordítást (Kolozsvár, 1619, 1620) a VI. fejezetben tárgyalom.

I. BEVEZETÉS

I.a.

Életrajzi vázlat és az 1590-es évek művei

Enyedi György³ 1555-ben született Nagyenyeden kisnemesi családban. Családi neve valószínűleg Mészáros volt, ám írásaiban és a rá vonatkozó forrásokban is a Georgius Eniedinus (Transylvanus) alakkal találkozhatunk. Alsóbb fokú tanulmányait Nagyenyeden végzi, az 1560-as évek második felében valószínűleg tanára volt Hunyadi Demeter, későbbi antitrinitárius püspökelődje is. Az életrajzra vonatkozó szórványos információkból az derül ki, hogy 1574–75 körül Nyugat-Magyarországon, illetve Bécsben tartózkodott. Az Enyedi 19. és 20. századi biográfusait némiképp összezavaró adatok kiértékelése után ma már úgy látjuk, hogy 1575 vagy 1577 és 1583 között a kolozsvári antitrinitárius kollégium tanára volt, valószínűleg sokrétű oktatási praxissal. E kolozsvári korszak arról tanúskodik, hogy Enyedi szervesen beilleszkedik az akkoriban széles társadalmi bázisra támaszkodó erdélyi antitrinitárius felekezet és az ennek magját alkotó vezető értelmiségi réteg intézményes és szellemi világába. Enyedi eredendő kulturális tapasztalataként kell számon tartanunk a Dávid Ferenc-pert annak minden politikai, felekezeti és intellektuális tanulságaival. Ugyanilyen mértékben tarthatjuk meghatározó mozzanatoknak a '90-es évek szellemi termékenysége szempontjából azt, hogy Kolozsvárt ekkor olyan vallási gondolkodókkal kerülhetett érintkezésbe, mint Johannes

³ A monográfia írása közben végzett forráselemzések során nem akadtam olyan adatra, amely akár csak kis mértékben is változtatna a szakirodalomban elfogadott biográfián. Az alábbi vázlatos életrajz a következő munkákra alapul, a biográfiára vonatkozó további irodalmat lásd ezekben: Jakab Elek: *Enyedi György élete*, in Keresztény Magvető, XXV (1890), 131-151 és 211-244; Zoványi Jenő: *Enyedi György lectori működésének és külföldi tanulmányainak időpontja*, in Keresztény Magvető, LXVIII (1936), 88-89; Káldos, János – Balázs, Mihály: *György Enyedi. Bibliotheca dissidentium: répertoire des non-conformistes religieux des seizième et dix-septième siècles*, Tom. 15. Baden-Baden 1993; Balázs Mihály: *Bevezetés*, in Enyedi György válogatott művei, Bukarest-Kolozsvár 1997, 5-27; Árpád Szabó: *The Life and Times of György Enyedi*, in Balázs M. – Keserű G. (eds): *György Enyedi and Central European Unitarism in the 16-17th Centuries*. Budapest 2000, 319-325.

Sommer és Jacobus Palaeologus, és hogy Christian Francken esetleges meghívásának előkészületeiről is értesülhetett. A Dávid Ferenc pere és halála után kialakuló Kolozsvárhoz köthető nemzetközi értelmiségi kör racionalista orientációja döntő szerepet játszhatott abban, ahogy Enyedi külföldi egyetemi tanulmányainak helyszíneit megválasztotta. A kolozsvári városi tanács ösztöndíjával 1584-ben először Genf egyetemére iratkozik be. Ezen év június 24-re datálja az *Annotationes in Novum Testamentum* című Genfben készített kéziratát. Enyedi 1585-1586-ban Padua egyetemének hallgatója⁴ – az alábbi vizsgálatok amellet szólnak, hogy Enyedi filozófiai felfogását döntően befolyásolja a páduai arisztotelizmus irányzata. Nemcsak arról van szó, hogy Enyedi egyes szövegei filológiai szempontból kétségtelenül Jacopo Zabarella művein alapulnak, és hogy nagy valószínűséggel részt vett Zabarella és/vagy Francesco Piccolomini egyetemi előadásain, hanem arról is, hogy a két arisztotelianus gondolkodó 1584-ben lezajlott vitájának szellemi levegőjét még közvetlen közletről szívhatta magába a magyar gondolkodó. Páduai tanulmányainak végeztével Enyedi saját bevallása szerint néhány hónapos körutazást tett, mialatt Francia- és Németország különböző városaiba látogatott el. 1587 elején tér vissza Kolozsvárra, mégpedig rengeteg könyvvel, melyek beszerzését a városi tanács által rendelkezésére bocsátott anyagiak biztosították. Visszatérése után a kolozsvári antitrinitárius kollégium rektorává nevezik ki, mely tisztséget 1592-ig tölti be. Ha rektorságra vonatkozóan csak arra mutatunk rá, hogy 1589 és 1591 között beosztottjaként Christian Francken oktatta a filozófiát a kolozsvári diákoknak – és nem vesszük figyelembe, hogy a többi oktató intellektuális teljesítményéről egyáltalán nem állnak rendelkezésre adatok –, akkor is hallatlanul magas színvonalú oktatási intézményről kell beszélnünk. Ám ebből a közös intellektuális légkörből eltérő módon folytatódnak az életrajzok. Enyedi – számos világi orientációjú radikális valláskritikussal ellentétben – szervesen betagozódott a lassanként intézményesülő antitrinitárius egyházba. Igencsak összetett világi és egyházpolitikai körülmények közepette 1592 júliusában Enyedit megválasztják az erdélyi antitrinitárius egyház püspökének. Eme haláláig, 1597-ig betöltött egyházi funkciója során felekezetének belső teológiai vitáit és közössége praktikus elvárásait próbálja összhangba hozni egymással – mindezt a 15 éves háború megpróbáltatásai közepette. 1597-ben Kolozsvárt hunyt el.

Mínthogy a következő vizsgálatok az 1590-es években keletkezett művekre, vagyis az érett Enyedi szövegeire alapulnak, előre kell bocsátanunk

⁴ Tonk Sándor – Szabó Miklós: *Erdélyiek egyetemjárása a korai újkorban 1521–1700*, Keszérű Bálint – Font Zsuzsa (szerk.): *Fontes rerum scholasticarum* IV, Szeged 1992, 68.

néhány szót a forrásokról és azok biográfiai vonatkozásairól is. Enyedi főműve, az *Explicationes*, egy évvel a szerző halála után, 1598-ban jelenik meg Kolozsvárt. A kötetet az a Toroczkai Máté rendezi sajtó alá, aki az 1619-es és 1620-as impresszumokkal ellátott magyar nyelvű fordítást is jegyzi.⁵ Úgy tűnik, hogy 1597-ben Toroczkait kifejezetten az elhunyt püspök hagyatékának gondozása céljából hívták meg Kolozsvárra. Nagy valószínűséggel állítható, hogy Toroczkai számára az *Explicationes* szövege a nyomdai kiadás előkészítése szempontjából már előrehaladott állapotban állt rendelkezésre, a redakció és a későbbi magyar fordítás összefüggéseire a megfelelő fejezetekben fogunk kitérni. A 17. század elején készült Toroczkai-féle fordítással kapcsolatban előre kell bocsátanom azt a módszertani megjegyzést, hogy Enyedi latin nyelvű szövegeit filozófiai és irodalmi elemzéseim során saját fordításomban közlöm. A megfelelő passzusok idézése túl sok reflexiót igényelt volna a Toroczkai átültetésére vonatkozóan, így annak vizsgálatára egy külön fejezetben kerül majd sor.

A '90-es évek másik – nem csak a jelen tanulmány partikuláris szempontjából – kiemelkedő szövege a Szilvási Jánossal folytatott *első* vita kéziratosa. A szöveg Enyedi saját kézírásával maradt ránk az ún. Enyedi-kódexben, amely ma a Román Tudományos Akadémia kolozsvári könyvtárában található.⁶ A kutatás tisztázta az első Enyedi–Szilvási-polémia részleteit, ezúttal csak röviden összefoglaljuk a Káldos János és Balázs Mihály által írottakat.⁷ Az antitrinitárius családból származó Szilvási Enyedi tanítványa volt, és valamikor az 1580-as évek második felében valószínűleg neki köszönhette, hogy évekig nyugati egyetemeket látogathatott. Szilvási azonban hazatérése után 1590 körül a kálvinizmusához csatlakozik, majd 1591. június 23-án a marosvásárhelyi református zsinaton támadást intéz az antitrinitáriusok ellen.⁸ Szilvási első, kifejezetten az ekkorra már az antitrinitárius egyház püspöki tisztét betöltő Enyedi elleni polémiaját egy az 1. Kor. 1:4-re épülő prédikációban fejti ki, amelynek szövege nem maradt ránk. Enyedi 1593. október 17-én egy magyar nyelvű prédikációval⁹ (Contio 60) válaszol, amelynek latin fordítását egy három oldalas bevezető levél kíséretében 1593. október 28-án el is küldi Szilvásinak. Erre Szilvási

⁵ Vö. a VI. fejezettel!

⁶ Jelzet: MSU 474. – A szövegnek a Karácsonyi Balázs-kódexben (MSU 32) található változatával nem foglalkoztunk.

⁷ Káldos–Balázs: *György Enyedi*, 105–111.

⁸ A beszéd szövege nyomtatásban is megjelent: *Oratio Ioannis Silvasii...*, Cibinii 1591. Vö. RMNY 675.

⁹ A magyar nyelvű prédikáció több forrásban is fennmaradt, modern kiadása: *Enyedi György válogatott művei*, válogatta Balázs Mihály és Káldos János, Bukarest–Kolozsvár 1997, 154–181.

Apologia címmel írja meg válaszát, amely szintén nem maradt ránk. Enyedi erre reagál *Defensiójában*, majd egy hosszabb értekezésben *Concionis examen* címmel alaposabban tárgyalja Szilvási vitaindító prédikációját. Enyedi a Szilvásihoz intézett levelet, a *Contiót*, a *Defensiót* és a *Concionis examen* az Enyedi-kódexben¹⁰ láthatóan összefüggő gondolatmenetként összekapcsolja: e munka befejezését 1594. február 23-ai dátummal látja el.

A Szilvási-vitának eddig mindenekelőtt politikai jelentőséget tulajdonított az eszmetörténeti irodalom: itt jelentkezik először az, hogy felbomlik az a teljes protestáns politikai egység, ami 1588 végén csak azzal a kompromisszummal hajlandó hozzájárulni a fiatal katolikus Báthori Zsigmond fedelemmé történő megválasztásához, hogy a jezsuitáknak el kell hagyniuk Erdély területét.¹¹ Egészen paradoxnak tűnik az a szituáció, hogy maga ez a nagy politikatörténeti jelentőségű forrás komoly elméleti vita formáját ölti: az ekkor épp kálvinista Szilvási János szillogisztikus formába ölti érveit az isteni személyek hármassága mellett, míg Enyedi hibás szillogizmusokként kvalifikálja ezeket. A vita általa megfogalmazott szövegeit szinte egységes műként összefoglaló kéziratot akár a *De methodo theologiae* címmel is elláthatta volna Enyedi. A szillogizmusok középfogalmának többértelműségét tematizáló egzegetikai módszertan csak esetenként – de akkor oldalakra rúgó szöveg-átvételekben – épül be az *Explicationes* elemzéseibe: a kéziratban maradt vita-anyag így erősebb filozófiai jelleget mutat. Ennélfogva tanulmányom filozófiai problémákat tárgyaló fejezetei nagy mértékben támaszkodnak a Szilvási-vita anyagára.

Az *Explicationes* Biblia-értelmezésének egyik legjelentősebb klasszikafilológiai teljesítménye az, hogy Enyedi Héliodórosz *Aithiopika* című regényének bizonyos részleteit bevonja az újszövetségi helyek elemzésébe.¹² Mint látni fogjuk, a *Philippibeliekhez írt páli levél* 2:6 versének elemzése a hellénizmus kori regény frazeológiája alapján európai karriert fut majd be, tanulmányom tézise szerint Pál apostol és Héliodórosz megfelelő helyeinek stilisztikai párhuzamára először Enyedi mutat rá az európai Biblia-értelmezés egész történetében. A Román Tudományos Akadémia kolozsvári levéltárában ma is rendelkezésünkre áll az a kézirat, mely Enyedi filológiai bravúráját lehetővé tette: Héliodórosz regényének latin nyelvű fordítása Enyedi György tollából. A fordító 1592. május 1-re datálja a latin szöveghez

¹⁰ Leírása: Pirnát Antal: *Die Ideologie der Siebenbürger Antitrinitarier in den 1570er Jahren*, Budapest 1961, 193.

¹¹ Vö. *Erdélyi Országgyűlési Emlékek*. III., 236–248, itt: 239–240. Enyedinek az 1590-es évek erdélyi politikai térképén elfoglalt pozíciójához lásd Káldos János: *Enyedi György prédikációja 1594 nyarán*, *Keresztény Magvető* 114/4 (2008), 477–482.

¹² Vö. a III.b.v–vi–vii. fejezetekkel!

írt *Előszót*, vagyis nagyjából 2 hónappal a júliusban megtörténendő püspöki kinevezés előtt készül el a fordítás. Azonban a Héliodórosz-fordító klaszszika-filológus rektor és a teológiai irodalmat produkáló püspök alakjának merev szétválasztása elvéti Enyedi intellektuális profilját, amennyiben a klasszika-filológiai teljesítmény egezetikai alkalmazásának köszönheti későbbi recepcióját. Jóllehet a Héliodórosz-fordítás kiadatlan marad, mégis a regény latin változatának az *Explicationes*be beemelt részleteit Enyedi fordításában olvassa még egy Jean LeClerc is a 18. század elején.

I.b.

Az egezetikai probléma: sensus historicus/literalis vs. mysticus/spiritualis

Tanulmányunk alapvető célja az egegeta Enyedi György bemutatása. A sokoldalú életmű alapján Enyedit ugyanúgy a világi jellegű magyar irodalom egyik első és kimagasló kezdeményezőjének tekintjük, mint ahogy számon tartjuk a régi magyar prédikációs irodalom fontos szerzőjeként¹³ is. Jóllehet tanulmányunk nem téveszti szem elől a világi és a felekezeti mozzanatok e kettősségét, mégis Enyedinek egy olyan területen végzett tevékenységére koncentrál, mely alapvetően különbözik a fentiektől. Jelen tanulmány fókuszában az egegeta, a Szentírás értelmezésével foglalkozó Enyedi György áll. Témaválasztásunk nem pusztán az életmű egy újabb dimenzióját vezeti be, mely alapvetően különbözik a profán irodalom egyre rétegzettebbnek mutakozó intézményrendszerének vagy a felekezeti liturgia kommunikációs szituációjának aspektus-rendszerétől. Úgy véljük, hogy az egegetika Enyedi intellektuális teljesítményének csúcsa és egyben olyan gyűjtőpontja, melyből perspektíva nyílik a gazdag életmű összes jelenségére. Jelen tanulmány nem vállalkozik az életmű perspektíváinak holisztikus bemutatására, de a Szentírás interpretációja elméletének és gyakorlatának felvázolása nem hagyja érintetlenül sem a prédikáció-szerző, sem a széphistória-író Enyedit.

¹³ Káldos János: *Enyedi György prédikációgyűjteményének szerkezete és a prédikációk textológiai vizsgálatának tanulságai*, in Erdélyi Múzeum 2013/1, 88-120; uő: *Enyedi György prédikációinak szövegahagyományja*. In Érték és értelmezés. Budapest 2010, 188-207; Lovas Borbála: *Non multa sed multum: Párhuzamos beszédek Enyedi György prédikációgyűjteményében*, Erdélyi Múzeum 2013/1, 71-87; uő: *Hozzátenni vagy elvenni: Enyedi-prédikációk másolatai és azok kompilációs jegyei*, in Közkincs: Tanulmányok a régi magyarországi prédikációk kompilációjáról, szerk. Maczák Ibolya, Budapest 2014, 53-71; uő: *Másolási stratégiák Enyedi György prédikációinak hagyományozódásában*, in Studia Litteraria 2013/3-4, 79-94.